

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

педагогічної науки у дослідженнях Західного регіону України (друга половина XX – початок XXI століття): дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / І.В. Стражнікова; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2015. – 608 с.

6. Ступарик Б. Перший педагогічний конгрес у Львові / Б. Ступарик // Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність: наук. альманах; упор. і ред. Д. Герцюк, С. Ярема. – Львів: Вид-во Львів. край. т-ва “Рідна школа”, 2001. – Ч. 1. – С. 150 – 159.

7. Чепіль М.М. Провідні ідеї Першого українського педагогічного конгресу і завдання сучасного виховання / М.М. Чепіль // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 309 – 318.

8. Шиянов Е.Н. Взаимосвязь онтологического и феноменологического подходов в теоретико-педагогическом исследовании / Е.Н. Шиянов, С.В. Бобрышов // Педагогика. – 2006. – №6. – С. 10 – 19.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2016

УДК 37.08:37.037

Валентина Танська, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри зоології, біологічного моніторингу і охорони природи
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано різні підходи до вивчення проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Розглянуто особливості формування екологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку засобами різних навчальних предметів. Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес.

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, екологічна освіта, екологічна компетентність.
Літ. 6.

Валентина Танская, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры зоологии, биологического мониторинга и охраны природы
Житомирского государственного университета имени Ивана Франко

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В работе проанализировано разные подходы к изучению проблеме подготовке будущего учителя начальных классов. Рассмотрено особенности формирования экологической компетентности учеников младшего школьного возраста на разных учебных предметах. Основные результаты исследования внедрены в учебный процесс.

Ключевые слова: подготовка будущего учителя, экологическое образование, экологическая компетентность.

Valentyna Tanska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor at the Department of Zoology,
Biology Monitoring and Protection of Nature
Zhytomyr Ivan Franko State University

THE PREPARATION OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER FOR THE FORMATION OF THE ECOLOGICAL COMPETENCE OF THE ELEMENTARY SCHOOL PUPILS

The article analyzes the different approaches to the studying of the problem of the preparation of a future elementary school teacher and examines the peculiarities of the formation of ecological competence of elementary school pupils by using the different educational disciplines. Main results of the research have been implemented in the learning process.

Keywords: the preparation of a future teacher, an ecological education, an ecological competence.

Актуальність проблеми та аналіз останніх публікацій і досліджень. Розвиток вищої освіти України в сучасних умовах вимагає переосмислення організації і побудови навчальних занять, співвідношення між ними, їх роль у формуванні професійних компетентностей студентів. Загально визнано, що завдання підготовки професіонала нового типу, який поєднує в собі моральність і культуру, освіченість, уміння рефлексивно оцінювати свою діяльність і перебудувати стратегію в змінюваних ситуаціях,

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

стає безумовним пріоритетом вищої педагогічної освіти. Динаміка шкільних перетворень лише загострює проблему відповідності [4].

Державні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів у початковій школі передбачають удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Найбільш складними стають питання базової та методичної підготовки студентів до вирішення завдань, які входять до освітньої галузі “Природознавство”. Воно має інтегрований характер, вимагає від учителя обізнаності в природничих науках, а також уміння методично грамотно їх подавати на уроках. Система підготовки вчителів має враховувати те, що змінюється ідеологія шкільної освіти, на перше місце стає розвиток особистості та її творчого потенціалу.

Аналіз наукових і літературних джерел свідчить про те, що досить ґрунтовно досліджено окремі аспекти даної проблеми: *основні положення теорії особистості* (Б. Ананьєв, І. Бех, О. Леонтєв, Б. Ломов, В. Петровський, С. Рубінштейн та ін.); *психолого-педагогічні основи професійної підготовки вчителів у системі вищої школи* (О. Абдулліна, О. Антонова, С. Вітвицька, В. Гриньова, О. Дубасенко, І. Зязюн, Л. Хомич та ін.); *тенденції розвитку екологічної освіти та виховання у сучасних умовах* (М. Дробноход, Л. Лук’янова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Г. Тарасенко, М. Швед та ін.); *психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів* (Т. Байбара, І. Павленко, В. Тименко, Л. Хомич та ін.); *формування екологічної компетентності особистості* (Н. Бібік, О. Колонькова, Л. Лук’янова, О. Пруцакова, Н. Пустовіт, Л. Руденко та ін.) [1, 3].

Отже, проблему підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку потрібно розглядати як соціально-педагогічну, і орієнтуватися на модель, яка б відповідала потребам початкової школи, а з іншого боку, випереджала би потреби суспільства, тобто враховувала перспективи розвитку суспільства у зв’язку з соціально-економічним прогресом людства.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку екологічної освіти має глибокі філософські, історичні, психолого-педагогічні та соціально-екологічні корені, які відображають сучасне, минуле і майбутнє. Існують різні підходи до виділення основних етапів і періодів розвитку екологічної освіти. Нами досліджено наукові праці О. Антонової, В. Кучерявого, Л. Лук’янової, О. Плахотнік, Т. Нінової, В. Радкевича та інших учених.

Проведений аналіз філософської, історичної, психолого-педагогічної та спеціальної літератури дозволив нам виокремити такі періоди розвитку екологічної освіти: *I період* – екологічної міфології – до XIV ст.; *II період* – емпіричної екології – XIV – I пол. XIX ст.; *III період* – становлення екології як науки – II пол. XIX – I пол. XX ст.; *IV період* – виділення соціальної екології у системі екологічних наук – 70-ті роки XX – XXI ст. [3].

Поняття “*екологічна освіта*” розглядається нами як цілеспрямований процес формування знань про навколишнє середовище, місце людини у ньому, специфічних умінь й навичок, морально-етичних норм поведінки, способів діяльності, готовності приймати екологічно доцільні рішення. Результатом зазначеного процесу є формування екологічної культури [3].

Аналізуючи співвідношення понять “*екологічна культура*” та “*екологічна компетентність*” слід зазначити, що за допомогою поняття “*компетентність*” акцентується увага на предметно-дієвому компоненті, що передбачає оволодіння комплексною процедурою застосування знань і вмінь для розв’язання екологічних завдань. Компетентність інтегрує внутрішні й зовнішні компоненти поведінки учнів, відображаючи не тільки знання про те, як діяти, а й конкретні вміння застосовувати це знання у певній ситуації. Формування компетентності орієнтує на вироблення власної моделі поведінки в різних екологічних ситуаціях. Екологічна ж культура не прив’язана до ситуації. Вона може розглядатись як духовна основа, ціннісно-світоглядний орієнтир, що визначає вибір рішення, спрямованість дії, а компетентність конкретизує і матеріалізує культуру в умовах певної ситуації. З іншого боку, компетентність узагальнює діяльнісно-практичні компоненти екологічної культури, ґрунтуючись на знаннях, різноманітних уміннях, цінностях і переконаннях, вольових якостях особистості [2].

Нами розроблена функціонально-структурна модель підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку, яка охоплює такі функціональні компоненти: *діагностико-корегуючий* (основний компонент професійно-педагогічної діяльності, що включає дослідження об’єкта, процесу та результатів власної праці, а також актуальних проблем розвитку і виховання учнів); *розвивально-проективний* (охоплює проектування цілей і програм екологічної тематики, індивідуального розвитку особистості учнів, моделювання цілей, засобів удосконалення особистості екологічної компетентності і педагогічної майстерності);

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

стимулюючо-спонукальний (передбачає створення атмосфери психологічної підтримки, встановлення педагогічно доцільних стосунків з учнями, творчого пошуку); *комунікативно-виховний* (включає знання основ культури спілкування, оволодіння мовленнєвою культурою й уміння реалізувати цю функцію у майбутній професійній діяльності); *організаторський* (полягає в оволодінні вмінням залучати учнів до екологічної, природоохоронної діяльності); *контрольно-оцінний* (включає контроль, самоконтроль, оцінку та самооцінку здійсненої екологічної діяльності).

Реалізація зазначених функцій відбувається у процесі професійно-педагогічної діяльності студентів і залежить від рівня розвитку таких структурних компонентів, як: *ціле-мотиваційний* (орієнтація на роль і місце екологічної освіти у початковій школі; усвідомлення важливості основних мотивів формування екологічної компетентності учнів); *змістовий* (оволодіння рівнем психолого-педагогічних, власне екологічних і методичних знань); *діяльнісний* (набуття мотиваційних, гностичних, конструктивних, проєктувальних, комунікативних, організаторських та оцінних умінь, необхідних для успішного формування екологічної компетентності молодших школярів); *емоційно-ціннісний* (формування педагогічних, соціальних, моральних, екологічних та “я-цінностей”); *творчо-пошуковий* (передбачає формування показників, які сприяють розвитку самоаналізу і самооцінки професійно-педагогічної діяльності та здатності до самовдосконалення).

Особистісно-зорієнтований навчально-виховний процес у ВНЗ включає наступні блоки: теоретичний (психолого-педагогічна підготовка, спеціально-екологічна підготовка), практичний (практичні заняття) й науково-методичний (робота гуртків, клубів, зустрічі з учителями-новаторами, проведення тренінгів, екологічна пошукова робота та інше).

Теоретична частина спрямована на збагачення й систематизацію природничих знань майбутніх учителів початкової школи. Практична – на формування професійних умінь з використання отриманих знань у практиці навчально-виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку.

Велика увага відводиться і самостійній роботі. Зокрема, на практичних заняттях студенти працюють з програмами, додатковою літературою і т.д. Характер і обсяг самостійної роботи визначається: змістом матеріалу й особливостями навчального предмету; дидактичними цілями заняття; підготовленістю студентів до заняття та ін.

Під час проходження педагогічної та навчально-польової практики студенти оволодівають

досвідом професійно-педагогічної діяльності, набувають практичних умінь і навичок з організації дослідницької діяльності учнів у куточку живої природи, на шкільній навчально-дослідній ділянці.

Індивідуальні навчально-дослідницькі завдання та курсові роботи спрямовані на оволодіння студентами науковим рівнем проведення педагогічного експерименту.

Нами було проведено анкетування серед студентів 1 – 5-х курсів. Серед джерел отримання екологічної інформації 94 % студентів назвали засоби масової інформації, 13 % – виділили суспільні науки; 55 % – навчальні дисципліни екологічного спрямування; 23 % – віддали перевагу екологічній самоосвіті. Дещо вражаючими були результати відповідей про діяльність екологічних організацій, що показує відсутність стійкого інтересу до даної проблематики. Лише 22 % студентів назвали не більше 1 – 2-х організацій, 23 % – відповіли на запитання про основні законодавчі акти щодо охорони і використання природних ресурсів. Не набагато краща тенденція виявилась і у відповіді на запитання про створення концепції екологічної освіти в Україні, та її засновників. Лише 5 % студентів вказали рік створення документу, але жоден із них не назвав її засновників. Крім того, студентам була дана можливість оцінити свій рівень знань з екологічних дисциплін.

Аналіз структурно функціональних зв'язків професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування екологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку, дає змогу встановити підпорядкованість форм, методів, завдань організації загальній меті навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Початкова школа – це початкова ланка формування екологічної компетентності, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань. Екологічна освіта й виховання молодших школярів здійснюється на між предметній основі.

Відчуття краси природи допомагає по-новому сприймати мистецтво. Не випадкову в програмах з музичного мистецтва пропонується використання музичних творів природничої тематики. А програма з образотворчого мистецтва для 1 – 4 класів спрямована на формування естетичного ставлення до довкілля.

Керування діяльністю учнів, під час проведення уроків української мови можна здійснювати за допомогою різних педагогічних засобів. Зокрема, за допомогою різних навчальних завдань, вправ, естетичних бесід. Учні пропонується виконати вправи, зміст яких має

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

природничий характер. Під час роботи на уроці з реченнями можна давати учням приклади речень екологічного спрямування. Екологізувати зміст предмету української мови можна введенням до збірника диктантів текстів з певною природничою інформацією. На уроках зв'язного мовлення включають завдання творчого характеру. На таких уроках учні вчать скласти перші невеличкі твори, пишуть перекази, описи. Особливо діти люблять скласти тексти про тварин і рослин [5].

Щоб активізувати діяльність учнів на уроках рідної мови можна до структури уроку включити невеликі конкурси, вікторини на краще знання загадок, прислів'я, приказок про рослини, тварини, взагалі про охорону природи. Урізноманітнюють уроки української мови завдання у вигляді гри, яка може сприяти і вихованню екологічної культури учнів молодшого шкільного віку [6].

Велике значення у формуванні екологічної компетентності молодших школярів відводиться урокам "Природознавства". Під час уроків "Природознавства" у молодших школярів формується екологічна компетентність шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу і людину, основ екологічних знань, опанування способів навчально-пізнавальної і природоохоронної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій у ставленні до природи.

Під час проведення уроків-екскурсій з природознавства, учні спостерігають за змінами у неживій і живій природі, взаємозв'язок між живими організмами і навколишнім середовищем, вплив людини на природу, за працею людей, перевіряють народні прикмети. На екскурсії учні сприймають природу безпосередньо різними органами чуття, розвивають уміння бачити – орієнтуватися в природі та ін.

Для розширення можливості пізнання світу дітьми можна розробити декілька екологічних стежок, на яких добре відомо, які види рослин, яких представників тваринного світу або їх сліди можна зустріти.

Одним із ефективних засобів формування екологічної компетентності учнів є реалізація технології "Екологічний марафон". Використання даної технології дає можливість на практиці реалізувати дієвий підхід у навчанні учнів, інтегрувати знання й уміння, набуті ними в ході вивчення різних навчальних предметів. Він включає в себе серію виховних заходів, об'єднаних екологічною тематикою. Основні завдання: формувати поняття "екологія", "екологічна свідомість", "екологічна поведінка"; формувати суб'єктивне ставлення до природи; здійснювати

корекцію екологічних установок особистості щодо ставлення до природних об'єктів; сприяти особистому зростанню та саморозкриттю учнів; розвивати екологічну свідомість (усвідомлення себе як частинки довкілля), самосвідомість з метою зміни та корекції поведінки; розширення індивідуального екологічного простору.

Для успішного вирішення завдань було використано наступні методи: метод бесіди; групова дискусія, метод аналізу ситуацій, метод екологічної рефлексії, метод екологічної емпатії, метод екологічних асоціацій; ігрові методи (ситуаційно-рольові, дидактичні, творчі, імітаційні, ділові ігри); години вільного висловлювання; спеціальні методики на екологічну тематику (анкета й тест для діагностики рівня сформованості екологічної компетентності); читання літератури на розвиток екологічної свідомості; майстер-класи по створенню робіт на екологічну тематику ("Творча терапія"); екологічні вікторини та конкурси.

Таким чином, всі засоби, методи і форми екологічної освіти дають найбільший ефект тоді, коли їх використовувати комплексно на різних навчальних предметах.

На основі вищезазначеного, для повного розв'язання проблеми формування екологічної компетентності у шкільній практиці потрібно впроваджувати комплексну систему здійснення екологічної освіти учнів засобами навчальних предметів. Після реалізації технології було проведено анкетування учнів. Результати його були позитивними і підтвердили гіпотезу дослідження.

Висновок. Отже, запропонована нами проектна технологія дала очікуваний результат, що підтверджують результати дослідження. Організація такої діяльності сприяє формуванню позитивного ставлення дітей до навколишнього середовища, екологічної свідомості і, як результат, поступово відбувається процес формування екологічної компетентності особистості.

Подальшого дослідження потребують ряд проблем, зокрема: посилення уваги до вивчення проблем інтеграції педагогічних та біологічних знань; акцентування уваги до цієї проблеми в програмах та підручниках; вдосконалення форм і методів педагогічного впливу на учнів молодшого шкільного віку, залучення їх до безпосередньої практичної діяльності по охороні природи; якісна підготовка вчителів початкових класів до формування екологічної компетентності молодших школярів.

1. Пустовіт Н.А. Система пізнавальних завдань екологічного змісту / Пустовіт Н.А., Вороніна Н.П.,

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Руденко Л.Д. // Педагогіка і психологія. – 1997. – №2. – С. 80 – 88.

2. Пустовіт Н.А. Шкільна екологічна освіта: проблеми стандартизації / Пустовіт Н.А. // Екологічний вісник. – 2002. – № 1 – 2. – С. 12 – 15.

3. Танська В.В. Підготовка майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В. Танська. – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Ж., 2006. – 20 с.

4. Танська В.В. Методика навчання природознавства

у початковій школі: [навч. посібник] / В.В. Танська. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 236 с.

5. Тарасенко Г.С. Формування естетико-екологічної культури вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Г.Тарасенко. – АПН України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 1996. – 47 с.

6. Чернецька Т.І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: [навч. посібник] / Т.І. Чернецька. – К.: ТОВ “Праймдрук”, 2011. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2016

УДК 371.011 (07)

Олена Максимова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти та педагогічних інновацій
Житомирського державного університету імені Івана Франка

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розкривається суть поняття “комунікативна компетентність вчителя початкової школи” з точки зору лінгвістики, соціальної психології, педагогіки. Серед факторів, які визначають рівень її сформованості, найвагоміше місце посідають вербальні та невербальні уміння спілкуватися, здатність людини орієнтуватися у ситуаціях спілкування, розуміння себе та інших, комунікативні якості, стиль спілкування з дітьми, саморегуляція.

Ключові слова: компетентність, компетенція, комунікативна компетентність, вербальні та невербальні уміння, стиль взаємин, комунікативні якості.

Літ. 8.

Елена Максимова, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры дошкольного образования и педагогических инноваций
Житомирского государственного университета имени Ивана Франко

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье раскрывается суть понятия “коммуникативная компетентность учителя начальной школы” с точки зрения лингвистики, социальной психологии, педагогики. Среди факторов, определяющих уровень ее сформированности, весомое место занимают вербальные и невербальные умения общаться, способность человека ориентироваться в ситуациях общения, понимания себя и других, коммуникативные качества, стиль общения с детьми, саморегуляция.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, коммуникативная компетентность, вербальные и невербальные умения, стиль взаимоотношений, коммуникативные качества.

Olena Maksimova, Ph.D., (Pedagogy), Associate Professor,
of the Pre-school Education and Pedagogical Innovations Department
Zhytomyr Ivan Franko State University

THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article reveals the essence of the concept of “communicative competence of elementary school teacher” in terms of the linguistics, social psychology and pedagogy. Among the factors that determine the level of its formation, the most important place is occupied by the verbal and non-verbal skills of communication, the ability to navigate in situations of human communication, an understanding of yourself and others, the communicational quality, the style of communication with children, self-regulation.

Keywords: a competence, a communicative competence, the verbal and non-verbal skills, the communicational style, relationships, the communicational quality.

Постановка проблеми. Багаточисельні зміни в освіті, зокрема і у вищій, ставлять нові вимоги до якості підготовки майбутнього вчителя. Оскільки країна потребує для економічного та соціального розвитку розумних, вправних, творчих громадян,